

Vapaaehtoistyö oppimisen ja auttamisen areenana

Antti Eskola & Leena Kurki (toim. 2001). Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. 216 s. VASTAPAINO

Antti Eskolan ja Leena Kurjen kirjan artikkelit ovat vapaaehtoistyön nimikkovuoden tärkeitä puheenvuoroja. Teokselle on ajan tilaus. Onkin kiitettava Vastapainoa ja kirjan toimittajia ilmeisestä peräänantamattomuudesta kirjahankkeen toteuttamisessa. Vapaaehtoistyössä saadun oppimisen yhteiskunnallista hyötyä ei välttämättä ole huomattu, vaikka se on tuottanut monille perustavaa tieto-tai-

toa myös työuralle. Kun otetaan huomioon vapaaehtoistyöstä syntynyt sosiaalinen pääoma ja sen piiristä löytyvä hiljainen tieto, millaiseksi sen yhteiskunnallinen arvo nouseekaan!

Eskolan ja Kurjen kirjan näkökulma on yliopistomaailmasta. Kirjassa on kuitenkin antia ruohonjuuritason toimijallekin, sillä teoria ja käytäntö kytkeytyvät näkökulmien moninaisuudessa. Kirja soveltuukin vapaaehtoistyön peruskirjaksi aloittelijasta kokeneempaan toimijaan. Se ei suinkaan ole tyhjentävä, mutta se avaa ovia sellaiseenkin suuntaan, mitä kentällä ei tule huomanneeksi. Esimerkiksi

lääketieteen, teologian tai arkkitehtuurin opiskelijalle vapaaehtoistyö tarjoaa oivalliset tuntosarvet arkielämään.

Perinteisesti vapaa-ehtoistyö on liitetty sosiaalialaan, mutta sielläkin se on varsin uusi alue. Kun lähdetään raaputtamaan hyvinvointivaltion historiallista pintaa, sieltä tulee esiin kansalaistoiminta innovaattorina ja toiminnan käynnistäjänä. Saattoi olla, että Suomen valtasi universalistisen hyvinvointivaltion lumo ja vapaaehtoistyö käsitettiin vielä kymmenkunta vuotta sitten hyvinvointivaltion rakentamisen esivaiheeksi. Tähän on tämän kirjoittajakin törmännyt sekä omassa

ajatusmaailmassaan että aikaan toimiessaan opettajana sosiaali- ja terveysalalla. Opetusohjelmissa vapaaehtoistyö jäi taka-alalle. Opiskelijoille on annettava tunnustus siitä, että he arvostivat sitä valitsemalla vapaavalintaisille käytännön opiskelujaksoilleen vapaaehtoistyön järjestöjä.

Teos valottaa vapaaehtoistyön asemaa monien eri tieteenalojen näkökulmasta. Kirjan logiikka toimii. Se lähtee aluksi kartottamaan näkökulmia vapaaehtoistyöhön sosiaalipolitiikan, oikeustieteen ja kasvatuksen näkökulmista. Toisena kirjan jaksona on vapaaehtoistyön niveltäminen psykologian, kasvatustieteen, teologian, lääketieteen ja arkkitehtuurin koulutukseen. Oma lukunsa on naistutkimuksesta. Kolmannessa osassa pohditaan sitä, mitä vapaaehtoistyössä opittiin.

Briitta Koskiahon tavoittaa artikkelissaan vapaaehtoistyön yhteiskunnallisen paikan virallisen sosiaalityön liepeillä. Vapaaehtoistyötä tarkastellaankin kovin usein irrallaan yhteiskunnallisesta kontekstista ja ajassa olevista virtauksista. Saman olen minäkin huomannut liikkeessäni eri vapaaehtoistyön verkostoissa. Vapaaehtoistyön paikkaa yhteiskunnassa ei pitäisi kuitenkaan tarkastella ilman ajan suuntauksia. Koskiahon ottaakin tarkastelussaan mukaan uusliberalismin, sosiaaliliberalismin ja kommunitarismin. Viime mainitusta suuntauksesta keskusteltiin muutama vuosi sitten vilkkaasti, mutta nyttemmin keskustelu tuntuu laantuneen. Toivottavaa onkin, että vapaaehtoistyön paikkaa sekä toiminnallisesti että filosofi-

sesti mietittäisiin edelleen. Koskiahon artikkeli on tähän yksi esimerkki. Tarkan paikan määrittämiseen ei kuitenkaan ole tarvetta eikä mahdollisuuttakaan, sillä vapaaehtoistyön raja markkina- ja yhteiskuntavetoisiin sektoreihin on häilyvä.

Vapaaehtoistyön ja liike-elämän suhdetta pohtivat kirjassa *Arja Repo* ja *Päivi Eriksson*. He päätyvät toteamaan, että sekä liike-elämä että vapaaehtoistyö voivat oppia toisiltaan. Erityisesti kirjan talouselämään liittyvää artikkelia lukiessa tulee mieleen käsiteongelmat. Kirjoittajat puhuvat johdonmukaisesti vapaaehtoistyöstä. Talouden määritteissä tämä sijoitetaan kolmannen sektorin talouteen. Kuitenkin myös vapaaehtoistyöllä on liiketoimintaan rinnastettavaa toimintaa, mikä kenties ei kuulu kolmanteen sektoriin, tai sitten käsitteitä on täsmennettävä. Kirjoittajat toteavat, että vapaaehtoistyössäkin voidaan toimia liikeyrityksen tavoin ja omaksua sieltä johtamisoppinsa. Miten siinä sitten käynee aatteellisuuden?

Vapaaehtoistyöntekijän oikeudellista asemaa pohdiskelee *Hannu Tapani Klami* tarkastellessaan palkattoman työn oikeusturvaa. Oikeudelliset kysymykset mm. työoikeuden näkökulmasta ovat nyttemmin entistäkin ajankohtaisempia, sillä vapaaehtoistyön kentällä sukkuoi ihmisiä sekä palkkatyöntekijöinä että vapaaehtoisina. Monien oikeudellinen asema vaihtelee, jolloin ihminen itse ei välttämättä ole noteerannut asemansa muuttamisen merkitystä. Toimijoiden ja organisaatioiden vas-

tuuskysymysten selvittäminen on ajankohtainen koulutuksellinen haaste. On kaikkien kannalta hyvä selvittää, mitä kyseinen työ on ja mitkä ovat oikeudelliset normit sitä tehdessä. Hannu Tapani Klami persoonalleen uskollisena ei jää pohtimaan vain oikeuden normeja, vaan hänen artikkelinsa henki on myös oikeuseettinen.

Leena Kurki avaa osuudessaan vapaaehtoistyön ovia opetukseen. Vaikka hänen näkökulmanaan onkin yliopisto-opetus, teksti sopii muullekin opetuksen ja kasvatuksen alueelle. Taustalla Kurjen tekstissä on jesuiittojen tekemän vapaaehtoistyön ja siihen kasvamisen kokemukset. Juuret ovat uskonnolliset ja juontavat ikivanhaan armeilaisuustyöhön. Humanismi ja eräänlainen subjektivismi olisikin saatavissa opetukseen vapaaehtoistyön kautta.

Leena Kurjen artikkelissa näkyy käsitelmäärittelyjen merkitys. Esimerkiksi solidaarisuus-sanaa tulee usein käytäneeksi löysästi miettimättä, mitä se todella tarkoittaa. Leena Kurki katsoo vapaaehtoistyön perustana olevan solidaarisuuden, joka ei ole äkillinen myötätunnon tunne ja ele, vaan se on käsiteltävä positiiviseksi utopiaksi, näyksi paremmasta maailmasta. Vaarana luonnollisesti on ajautuminen idealismiin, minkä vuoksi opetuksessa tulee olla riittävä annos realismia. Leena Kurjen tekstiä lukiessa jäikin omaatuntoa kaivelemaan se, olemmeko nyky-yhteiskunnassa kadottaneet aidon solidaarisuuden sisällön. Me lähemme herkästi mukaan erilaisiin sinänsä hyviin kampan-

joihin ja projekteihin lyhyeksi ajaksi, mutta emme halua sitoutua paremman maailman tavoitteeseen. Joskus tuntuu siltä, että taidamme olla huonoa omaatuntoamme paikataksamme ns. ”osa-aikasolidarisia”, kun ihmisenä olemiseen pitäisi kuulua ”koko-aikasolidarisuus” kanssaihmiisiä kohtaan.

Kirjan toinen osa

pureutuu eri alojen mahdollisuuksiin vapaaehtoistyöstä oppimisen areenana. *Markku Ojasen* näkökulmana on psykologian opetus ja vapaaehtoistyö. Hän toteaa, ettei vapaaehtoistyölle ole siinä ollut sanottavammin tilaa. Psykologiassa ihminen on nähty Freudista lähtien itsekkäänä olentona, jolla ei ole kykyä auttaa itseään eikä lähimmäisiäänkään, vaan se on asian tuntijoiden tehtävä. Nyttämmin psykologiankin viitekehukseen näyttää tulleen käsitteitä, jotka antavat tilaa auttamistyölle. *Kari Uusikylä* jatkaa uusien urien avaamista kutsuamalla vapaaehtoisia kasvatusalalle. Uusikylän teksti on muutoin akateemiselta tuntuva kokoelmassa poikkeuksellinen. Siinä on muita tekstejä vahvempi inhimillinen viritys. Uusikylän mielestä opiskeluun tarvitaan humaanimpaa otetta markkinavetoisuuden sijaan. *Esko Koskenvesala* on tärkeä teologian näkökulma. Tuleville hengellisen työn tekijöille vapaaehtoistyöstä löytyy aitoa ”pelaajakemusta”. Vapaaehtoistyön merkitystä opiskelussa korostaa se, että monet kirkkojen toiminnot ovat vapaaehtoisten varassa niin kirkossa kuin vapaissa suunnissakin. *Staffan Lodenius* valottaa omaehtoisto-

mintaa kotikadulla ja sen antia arkkitehtikoulutuksessa ja *Kaarina Kailo* tuo naistutkimuksen näkökulman. Vapaaehtoisista naiset ovat enemmistönä, mutta monelle miehellekin vapaaehtoistyö tarjoaa terveltulleen toiminnallisen areenan.

Kirjan kolmas osa

käsittelee yliopisto-opiskelijoiden saamaa antia vapaaehtoistyöstä. *Juha Nieminen* kertoo artikkelissaan opiskelijoita ”ylös, ulos ja kentälle”-lähijoina. Otsikko kytkee yhteen vapaaehtoistyön käytännön ja teorian, mikä on artikkelin keskeisintä antia. Samaa osoittaa toinenkin aihetta käsittelevä artikkeli, jossa *Timo Ahonen* ja *Eeva Valjakka* kertovat, miten oikeustieteen ylioppilas kohtaa ihmisen vapaaehtoistyön kautta. Kirjan sinetiksi voidaan nostaa *Antti Eskolan* artikkeli vapaaehtoistyöstä oppimisen sosiaalipsykologiana. Eskola tiivistää vapaaehtoistyön merkityksen niin, että se opettaa opiskelijoille ”prososiaalista käyttäytymistä”. Tällä hän tarkoittaa sitä, että ollaan valmiita auttamaan lähimmäisiä, vaikka auttaminen on tekona epäitsestä tai auttamisen kannustimena on mielihyvää tuottava altruismi.

Toimittajat ansaitsevat

kiitoksen intomielisyydestään. Asiaan vihkiytyneisyyttä on varmasti tarvittu, sillä markkina-arvoihin perustuvassa nykymaailmassa tema ei ole myyvimpiä. Vastapaino ansaitsee samoin kiitokset kustantajana rohkeudestaan. Tämä on jälleen yksi osoitus kustannusliike Vastapainon merkityksestä. Kirja johdattelee

osaltaan vapaaehtoistyön syviin merkityksiin, kuten sosiaalisen pääoman ja hiljaisen tiedon lähteille, vaikka näitä teemoja ei kirja varsinaisesti käsittelekään. Kirja kulkee johdonmukaisesti vapaaehtoistyön ”nimilapun” alla, vaikka alueen yksi keskeisimmistä ongelmista on käsitteellinen hämäryys.

Vapaaehtoistyö ja

kolmas sektori eivät ole käsitteinä sama asia. Viitteitä tämän rajanvedon ongelmaan on kirjassakin. Vapaaehtoistyön teemavuoden 2001 julkisuuden käsittelyssä tämä ongelma näkyi usein ja siksi Antti Eskolan ja Leena Kurjen toimittaman kirjan luku Johdannoksi kannattaa lukea erityisen huolellisesti. Siinä määritellään lähtökohdat erinomaaisesti, mitä useinkaan me innolla vapaaehtoistyöstä kirjoittajat ja puhujat emme muista tehdä. Kirja ”Vapaaehtoistyö oppimisena ja auttamisena” avaa ovia kasvatuksen alueelle, mikä on saatettu usein unohtaa vapaaehtoistyön piirissä. Kirja osaltaan toteuttaa ”vapaaehtoispedagogiikkaa”, jolle teoreettinen kehys löytyy sosiaalipedagogiikasta. Vapaaehtoisorganisaatiot ovat luonteeltaan sosiaalisia, joten pedagoginen näkökulma tuo monipuolisuutta. Jatkolukemiseksi suosittelun myös sosiokulttuurista innostamista ja sosiaalipedagogiikkaa käsitteleviä erinomaisia teoksia. Keskustelu vapaaehtoistyöstä jatkokoon!

Heikki Kemppainen